PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

O‘QITUVCHI FAOLIYATINING MONITORINGINI YURITISH BO‘YICHA XALQARO TAJRIBALAR

Abdullayeva Surayyo Zaripovna
Osiyo Xalqaro Universiteti Pedagogika yo‘nalishi magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘qituvchi faoliyatining monitoringini yuritish bo‘yicha xalqaro tajribalar tahlil qilingan. Ta’lim sifati va pedagog faoliyati o‘rtasidagi bog‘liqlik yoritilib, rivojlangan davlatlarda qo‘llanilayotgan monitoring tizimlari, baholash mezonlari hamda zamonaviy yondashuvlar o‘rganilgan. Finlandiya, Singapur, AQSH, Buyuk Britaniya, Yaponiya va Janubiy Koreya ta’lim tizimlarida pedagoglar faoliyatini monitoring qilishning o‘ziga xos jihatlari tahlil etilgan. Shuningdek, kompetensiyaviy baholash, elektron portfolio, ta’lim analitikasi va raqamli texnologiyalardan foydalanishning afzalliklari ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: monitoring, o‘qituvchi, ta’lim, kompetensiya, baholash, rivojlanish, pedagogika, portfolio, analitika, texnologiya, mahorat, boshqaruv, innovatsiya, samaradorlik.

KIRISH

Bugungi kunda ta’lim sifatini oshirish va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash dunyo mamlakatlari oldida turgan muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda o‘qituvchining kasbiy faoliyati ta’lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida e’tirof etiladi. Shu sababli ko‘plab davlatlarda pedagoglar faoliyatini monitoring qilish, ularning kasbiy kompetensiyalarini baholash va rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

O‘qituvchi faoliyatining monitoringi pedagogning kasbiy faoliyatini muntazam kuzatish, tahlil qilish va baholash orqali ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi muhim boshqaruv vositasidir. Zamonaviy ta’lim tizimlarida monitoring nafaqat nazorat, balki pedagoglarning kasbiy o‘sishini qo‘llab-quvvatlash va ta’lim jarayonini takomillashtirishga qaratilgan mexanizm sifatida qaraladi.

Rivojlangan davlatlar tajribasi o‘qituvchilar faoliyatini baholash va monitoring qilishning samarali usullarini shakllantirgan. Ushbu tajribalarni o‘rganish va milliy ta’lim tizimiga moslashtirish ta’lim sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

ASOSIY QISM

Ta’lim sifati ko‘p jihatdan pedagog faoliyatining samaradorligiga bog‘liq bo‘lganligi sababli o‘qituvchilar mehnatini muntazam monitoring qilish zamonaviy ta’lim boshqaruvining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Monitoring pedagogik jarayonlarning holatini tizimli ravishda kuzatish, tahlil qilish, baholash va kelgusidagi rivojlanish istiqbollarini belgilashga xizmat qiladigan boshqaruv mexanizmidir. O‘qituvchi faoliyatining monitoringi esa pedagogning kasbiy kompetensiyalari, dars o‘tish sifati, metodik faoliyati, innovatsion texnologiyalardan foydalanish darajasi, ta’lim natijalari hamda kasbiy rivojlanish ko‘rsatkichlarini kompleks baholashni nazarda tutadi. Zamonaviy pedagogik nazariyalarda monitoring faqat nazorat vositasi emas, balki o‘qituvchini qo‘llab-quvvatlash, uning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash hamda professional rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiluvchi tizim sifatida qaraladi.

Monitoring jarayonining samaradorligi uning ilmiy asoslangan mezonlarga tayanishiga bog‘liq. Xalqaro amaliyotda o‘qituvchi faoliyatini baholashda pedagogik mahorat, fan bo‘yicha bilim darajasi, o‘quvchilar bilan ishlash ko‘nikmalari, sinfni boshqarish qobiliyati, raqamli texnologiyalarni qo‘llash kompetensiyasi, kasbiy etika va ta’lim natijalari kabi ko‘rsatkichlardan foydalaniladi. Ushbu mezonlar pedagog faoliyatini bir tomonlama emas, balki har tomonlama baholash imkonini beradi. Shu sababli rivojlangan davlatlar monitoring tizimlarini yaratishda kompetensiyaviy yondashuv, natijadorlikka asoslangan boshqaruv va uzluksiz kasbiy rivojlanish tamoyillariga tayanadilar.

Finlandiya tajribasida o‘qituvchi faoliyati monitoring. Finlandiya ta’lim tizimi dunyodagi eng samarali va barqaror tizimlardan biri sifatida e’tirof etiladi. Ushbu mamlakatda o‘qituvchilar

faoliyatini monitoring qilish an'anaviy nazorat tamoyillariga emas, balki ishonch va professional mas'uliyat tamoyillariga asoslangan. Finlandiyada maktablar va pedagoglar faoliyati ustidan qat'iy inspeksiya tizimi mavjud emas. Buning o'rniga o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi juda yuqori darajada tashkil etiladi va ular o'z faoliyati uchun katta mas'uliyatga ega bo'ladilar. Monitoring jarayoni asosan ichki baholash, o'z-o'zini tahlil qilish va hamkasblar bilan tajriba almashish orqali amalga oshiriladi. Har bir pedagog o'zining yillik faoliyatini tahlil qiladi, o'quvchilarning o'zlashtirish natijalarini o'rganadi va kasbiy rivojlanish rejasini ishlab chiqadi. Maktab rahbariyati esa pedagoglarni nazorat qilishdan ko'ra ularga metodik yordam ko'rsatishga e'tibor qaratadi. Natijada monitoring jarayoni o'qituvchini bosim ostida qoldirmaydi, aksincha uning ijodkorligi va innovatsion faoliyatini rag'batlantiradi.

Singapur ta'lim tizimida pedagoglarni baholash mexanizmi. Singapur ta'lim tizimida o'qituvchilar faoliyatini monitoring qilish davlat miqyosidagi strategik boshqaruv tizimining muhim elementi hisoblanadi. Bu mamlakatda pedagoglar faoliyati "Enhanced Performance Management System" modeli asosida baholanadi. Mazkur tizim o'qituvchilarning yillik faoliyat natijalarini tahlil qilish, kasbiy rivojlanish darajasini aniqlash va kelgusidagi faoliyat istiqbollarini belgilash imkonini beradi. Monitoring jarayonida pedagogning dars sifati, metodik ishlari, o'quvchilarning akademik natijalari, innovatsion faoliyati, maktab jamoasidagi ishtiroki va yetakchilik qobiliyatlari baholanadi. Har bir o'qituvchi uchun individual rivojlanish yo'nalishi ishlab chiqiladi va uning kasbiy o'sishi muntazam nazorat qilinadi. Muhimi shundaki, baholash natijalari pedagoglarni jazolash emas, balki ularni rag'batlantirish, malakasini oshirish va martaba pog'onalarida o'sishini ta'minlash maqsadida qo'llaniladi.

AQSHda o'qituvchi faoliyatini monitoring qilish amaliyoti. Amerika Qo'shma Shtatlarida o'qituvchilar faoliyatini monitoring qilish shtatlar kesimida turlicha tashkil etilgan bo'lsa-da, umumiy yondashuv pedagogik faoliyat natijadorligini baholashga qaratilgan. Ko'plab shtatlarda Danielson Framework for Teaching modeli keng qo'llaniladi. Ushbu model o'qituvchi faoliyatini rejalashtirish, darsni tashkil etish, ta'lim muhitini yaratish va professional mas'uliyat kabi to'rtta asosiy yo'nalish bo'yicha baholashni nazarda tutadi.

AQSH tajribasida monitoring jarayoniga maktab direktorlaridan tashqari mustaqil ekspertlar, mentorlar va metodistlar ham jalb etiladi. Dars kuzatuvlari, elektron portfoliolar, o'quvchilar natijalari, ota-onalar fikri va o'qituvchining kasbiy rivojlanish faoliyati monitoringning asosiy manbalari hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar keng qo'llanilishi natijasida pedagog faoliyatiga oid ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish jarayoni ancha soddalashgan.

Buyuk Britaniyada monitoring va inspeksiya tizimi. Buyuk Britaniyada ta'lim sifati ustidan nazorat qilishning eng muhim mexanizmlaridan biri maktab inspeksiyasi tizimi hisoblanadi. O'qituvchilar faoliyati maktab ichki monitoring tizimi hamda maxsus inspeksiya organlari tomonidan baholanadi. Pedagoglarning darslari kuzatiladi, o'quvchilar natijalari tahlil qilinadi va metodik hujjatlar o'rganiladi. Monitoringning asosiy maqsadi ta'lim sifatini oshirish va o'qituvchilarning professional rivojlanishini qo'llab-quvvatlashdan iborat. Har bir pedagog uchun rivojlanish maqsadlari belgilanadi va yil davomida ularning bajarilishi monitoring qilinadi. Ushbu tizim ta'lim muassasalari faoliyatining shaffofligini ta'minlash hamda pedagogik jarayonlarning samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Yaponiya va Janubiy Koreya tajribasi. Yaponiya va Janubiy Koreya ta'lim tizimlarida o'qituvchi faoliyatini monitoring qilish jamoaviy hamkorlik va uzluksiz takomillashtirish tamoyillariga asoslangan. Yaponiyada keng tarqalgan "Lesson Study" modeli pedagoglarning o'zaro dars kuzatuvlari va tajriba almashuvlari orqali kasbiy rivojlanishini ta'minlaydi. O'qituvchilar muntazam ravishda bir-birining darslarini tahlil qilib, pedagogik faoliyatni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqadilar. Janubiy Koreyada esa monitoring jarayoni raqamli platformalar yordamida amalga oshiriladi. Pedagoglarning kasbiy rivojlanish ko'rsatkichlari, malaka oshirish

kurslaridagi ishtiroki, o‘quvchilar natijalari va innovatsion faoliyati yagona elektron tizimda aks ettiriladi. Bu esa monitoring natijalarining aniqligi va shaffofligini ta’minlaydi.

O‘qituvchi faoliyati monitoringida raqamli texnologiyalarning o‘rni. So‘nggi yillarda dunyo ta’lim tizimlarida raqamli texnologiyalar monitoring jarayonining muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda. Elektron portfoliolar, ta’lim analitikasi platformalari, sun’iy intellekt elementlari bilan boyitilgan baholash tizimlari va masofaviy kuzatuv vositalari monitoring samaradorligini oshirmoqda. Ushbu texnologiyalar pedagog faoliyati bo‘yicha katta hajmdagi ma’lumotlarni tezkor yig‘ish, qayta ishlash va tahlil qilish imkonini beradi. Raqamli monitoring tizimlari yordamida o‘qituvchining darslarga tayyorgarligi, o‘quvchilar bilan ishlash samaradorligi, baholash faoliyati hamda kasbiy rivojlanish dinamikasi real vaqt rejimida kuzatilishi mumkin. Bu esa boshqaruv qarorlarini qabul qilishda aniq va ishonchli ma’lumotlardan foydalanish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, pedagoglarning ortiqcha hujjatbozlik bilan shug‘ullanishini kamaytirib, ularning asosiy e’tiborini ta’lim jarayoniga qaratishga yordam beradi.

Xalqaro tajribalarni O‘zbekiston ta’lim tizimiga tatbiq etish imkoniyatlari. Xalqaro tajribalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, o‘qituvchi faoliyatining monitoringi samarali bo‘lishi uchun u nazorat va jazolash vositasi emas, balki pedagogik rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash mexanizmi sifatida tashkil etilishi lozim. O‘zbekiston ta’lim tizimida ham monitoring jarayonlarini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirish, elektron monitoring platformalarini keng joriy etish, pedagoglarning elektron portfoliolarini shakllantirish hamda o‘zaro dars kuzatuvi amaliyotini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, pedagoglarni baholashda faqat hujjatlar yoki o‘quvchilar natijalariga emas, balki ularning innovatsion faoliyati, metodik ishlari, kasbiy rivojlanishga intilishi va ta’lim jarayonidagi ijodkorlik darajasiga ham alohida e’tibor qaratish zarur. Bunday yondashuv o‘qituvchilarning kasbiy motivatsiyasini oshirish, ta’lim sifatini yaxshilash va xalqaro standartlarga mos pedagogik muhitni shakllantirishga xizmat qiladi.

O‘qituvchi faoliyati monitoringida kompetensiyaviy yondashuvning ahamiyati. Zamonaviy ta’lim tizimlarida o‘qituvchilar faoliyatini baholash jarayonida kompetensiyaviy yondashuv ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. An’anaviy monitoring tizimlarida pedagogning asosan dars o‘tish sifati yoki o‘quvchilarning baholari asosiy mezon sifatida qaralgan bo‘lsa, bugungi kunda o‘qituvchining kasbiy kompetensiyalari kengroq doirada o‘rganilmoqda. Xalqaro amaliyotda pedagogik kompetensiya tarkibiga fan bo‘yicha bilimlar, metodik tayyorgarlik, kommunikativ ko‘nikmalar, muammolarni hal qilish qobiliyati, raqamli texnologiyalar bilan ishlash malakasi, innovatsion fikrlash va jamoada ishlash ko‘nikmalari kiritiladi. Monitoring jarayonida ushbu kompetensiyalarning rivojlanish darajasi muntazam tahlil qilinib, natijalar asosida individual rivojlanish dasturlari ishlab chiqiladi. Bu esa pedagogning faqat bugungi faoliyatini baholash emas, balki uning kelajakdagi kasbiy rivojlanish istiqbollarini ham aniqlash imkonini beradi.

Kompetensiyaviy monitoringning muhim jihatlaridan biri shundaki, u o‘qituvchining real pedagogik vaziyatlarda qanday faoliyat yuritishini baholashga imkon yaratadi. Natijada nazariy bilimlardan tashqari amaliy faoliyat samaradorligi ham o‘rganiladi. Bu yondashuv ta’lim sifati va pedagog mahorati o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqroq aniqlashga xizmat qiladi.

Rivojlangan mamlakatlar ta’lim tizimlarida monitoringning muhim vazifalaridan biri pedagoglarning kasbiy rivojlanish trayektoriyasini kuzatish hisoblanadi. Har bir o‘qituvchi uchun uzoq muddatli professional rivojlanish yo‘li shakllantiriladi va uning bajarilishi muntazam tahlil qilinadi. Bunda malaka oshirish kurslarida ishtirok etish, ilmiy-uslubiy faoliyat bilan shug‘ullanish, innovatsion loyihalarda qatnashish, o‘quv-metodik materiallar yaratish va mentorlik faoliyati kabi ko‘rsatkichlar e’tiborga olinadi.

Kasbiy rivojlanish monitoringi pedagoglarni uzluksiz ta’lim olishga undaydi. Monitoring natijalari asosida o‘qituvchilarning ehtiyojlari aniqlanib, ular uchun mos o‘quv dasturlari va malaka oshirish kurslari tavsiya etiladi. Shu tariqa monitoring tizimi pedagoglarning kasbiy o‘sishini boshqarishning samarali vositasiga aylanadi. Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, o‘z ustida muntazam

ishlaydigan va malakasini oshirib boradigan pedagoglar faoliyat yuritayotgan ta’lim muassasalarida o‘quvchilar natijalari ham yuqori bo‘ladi.

Ko‘plab davlatlarda o‘qituvchi faoliyatini monitoring qilish jarayonida o‘quvchilarning fikr-mulohazalaridan ham foydalaniladi. Mazkur yondashuv pedagog faoliyatiga boshqa nuqtai nazardan baho berish imkonini yaratadi. O‘quvchilar maxsus anonim so‘rovnomalar orqali o‘qituvchining darsni tushuntirish usuli, muloqot madaniyati, adolatliligi, o‘quvchilarga munosabati va ta’lim muhitini yaratishdagi faoliyatini baholaydilar. Bunday so‘rovlar natijalari yakuniy baholashning yagona mezoni sifatida emas, balki qo‘shimcha axborot manbai sifatida qo‘llaniladi. O‘quvchilar fikrlarini o‘rganish pedagogning o‘z faoliyatiga tanqidiy yondashishiga yordam beradi va darslarni yanada takomillashtirish uchun muhim ma’lumotlar beradi. Shu bilan birga, ta’lim jarayonida o‘quvchilar manfaatlari va ehtiyojlarini hisobga olish imkoniyatini kengaytiradi.

So‘nggi yillarda elektron portfolio o‘qituvchi faoliyatini monitoring qilishning eng samarali vositalaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Elektron portfolio pedagogning kasbiy faoliyatiga oid barcha ma’lumotlarni yagona tizimda jamlash imkonini beradi. Unda o‘qituvchining dars ishlanmalari, metodik tavsiyalari, ilmiy maqolalari, malaka oshirish sertifikatlari, o‘quvchilar yutuqlari va kasbiy rivojlanish natijalari aks ettiriladi. Elektron portfolio monitoring jarayonida subyektivlikni kamaytiradi va baholashning shaffofligini oshiradi. Baholovchi mutaxassislar o‘qituvchining bir necha yillik faoliyatini kompleks tarzda tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bundan tashqari, pedagogning o‘zi ham o‘z yutuqlari va kamchiliklarini muntazam kuzatib borishi mumkin. Shu sababli elektron portfolio tizimlari ko‘plab mamlakatlarda pedagoglarni attestatsiyadan o‘tkazish va kasbiy rivojlanishini baholashning muhim elementi sifatida qo‘llanilmoqda.

Raqamli transformatsiya jarayonlari monitoring tizimlariga yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Zamonaviy ta’lim analitikasi vositalari yordamida pedagog faoliyatiga oid katta hajmdagi ma’lumotlar qayta ishlanib, ularning asosida tahliliy xulosalar shakllantirilmoqda. O‘quvchilarning o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari, davomat ma’lumotlari, elektron platformalardagi faollik darajasi va baholash natijalari maxsus algoritmlar yordamida o‘rganiladi. Ta’lim analitikasi o‘qituvchi faoliyatining kuchli va zaif tomonlarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Tahlil natijalari asosida individual tavsiyalar ishlab chiqiladi, malaka oshirish ehtiyojlari aniqlanadi va pedagogik faoliyatni takomillashtirish bo‘yicha amaliy choralar belgilanadi. Kelajakda sun’iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi monitoring tizimlarining yanada aniq va samarali bo‘lishiga xizmat qilishi kutilmoqda.

Xalqaro tajriba monitoring tizimining muvaffaqiyati ko‘p jihatdan uning shaffofligi va adolatliligiga bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi. Agar monitoring mezonlari aniq belgilanmasa yoki baholash subyektiv xarakter kasb etsa, pedagoglarda tizimga nisbatan ishonchsizlik paydo bo‘lishi mumkin. Shu sababli rivojlangan davlatlarda monitoring mezonlari oldindan e’lon qilinadi, baholash tartibi pedagoglarga tushuntiriladi va natijalardan norozi bo‘lgan shaxslar uchun apellyatsiya mexanizmlari yaratiladi. Shaffof monitoring tizimi pedagoglarning kasbiy faoliyatiga nisbatan mas’uliyatini oshiradi, korrupsion holatlarning oldini oladi va baholash natijalarining ishonchliligini ta’minlaydi. Bundan tashqari, adolatli monitoring o‘qituvchilarning motivatsiyasini oshirish hamda sog‘lom raqobat muhitini shakllantirishga xizmat qiladi. Aynan shu omillar ta’lim sifatini oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o‘qituvchi faoliyatining monitoringini samarali tashkil etish ta’lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Xalqaro tajribalar monitoring jarayonlari nafaqat nazorat, balki pedagoglarning kasbiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash va ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qilishini ko‘rsatmoqda. Bugungi kunda rivojlangan davlatlarda monitoring tizimlari kompetensiyaviy baholash, kasbiy rivojlanish va raqamli texnologiyalarga asoslangan holda amalga oshirilmoqda. Bu esa pedagoglar faoliyatini yanada shaffof va samarali baholash imkonini yaratadi. O‘zbekiston ta’lim tizimida ham ilg‘or xorijiy tajribalarni o‘rganish va amaliyotga joriy etish o‘qituvchilarning kasbiy salohiyatini oshirish hamda ta’lim sifatini

yaxshilashga xizmat qiladi. Shu bois o‘qituvchi faoliyati monitoringini zamonaviy yondashuvlar asosida takomillashtirib borish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015. – 240 b.
2. Ishmuhamedov R., Yuldashev M. Ta’lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Nihol, 2017. – 280 b.
3. Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To‘rayev A.B. Pedagogik kompetentlik va kasbiy mahorat asoslari. – Toshkent: Sano-standart, 2015. – 232 b.
4. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2018. – 420 b.
5. Avliyakulov N.X., Musayeva N.N. Pedagogik diagnostika va monitoring asoslari. – Toshkent: Tafakkur Bo‘stoni, 2016. – 208 b.
6. Yuldashev J.G‘., Usmonov S.A. Pedagogik faoliyatda zamonaviy boshqaruv texnologiyalari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019. – 224 b.
7. Abduqodirov A.A., Pardaev A.X. Ta’limni boshqarish va monitoring qilishning zamonaviy usullari. – Toshkent: Fan, 2020. – 256 b.
8. Begimqulov U.Sh. Ta’limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish masalalari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 214 b.
9. Nishonova S., Hasanboyev J., To‘raqulov X., Usmonboyeva M. Pedagogika tarixi va nazariyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2017. – 368 b.
10. Hasanboyev J., To‘raqulov X., Haydarov M., Hasanboyeva O. Pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. – 544 b.